

Българите в Северното Причерноморие ИЗСЛЕДВАНИЯ И МАТЕРИАЛИ

ТОМСЕДМИ

ПЪРВИТЕ БЪЛГАРСКИ ВОЕННО-ЗЕМЕДЕЛСКИ СЕЛИЩА В РУСИЯ ПРЕЗ XVIII В.

Стефан Дойнов

Към средата на XVIII в. в пределите на Руската империя се заселват първите големи групи славянски бежанци. На 24 декември 1751 г. с близкото сътрудничество на канцлера проф. А. П. Бестужев-Рюмин, граф С. Ф. Апраксин, вицепрезидент на Военната колегия, и П. С. Сумарков от същото ведомство е изработен окончателно първият указ за заселването на новите бежанци. Месец след това, по нареждане на Сената, генералът от артилерията И. Ф. Глебов подготвя инструкция в какви граници и как точно да се осъществи “устройството на дошлите сърби, българи, македонци и власи”. Всички те, заедно с онези, които се очаква да пристигнат в Русия, трябва да се насочват в земите зад р. Днелър – около реките Каварлик, Тура, Каменка и Омелник. На тази територия се сформира нова административна единица, наречена Нова Сърбия¹.

Инструкцията на ген. Глебов търпи съществени промени малко след нейното обнародване. По настояване на неколцина офицери, доскоро на служба в евстрийската армия, новата област е разделена на две части. В най-южния фланг на т. нар. “Украинска линия” (за отбрана от турски и татарски нападения) се организира нова област, наречена Славяносърбия. Според свидетелствата на съвременници тази административна единица е разположена сред още по-плодородни земи, заключена между реките Северен Донец, Лугана и Бахмут².

Макар и формално Славяносърбия е подчинена на генерал Ив. С. Хорват, ръководител на твърде широко военно-административно самоуправление. Тази тенденция към пълна самостоятелност се засилва, когато двама сръбски офицери Р. Деперадович и Й. Шевич получават генералски чинове, а ген. Хорват (заради кражби и груби беззакония) изпада в немилост пред императорския двор³.

Така още от пролетта на 1752 г. започва изграждането на двете големи преселнически области, в които славянският елемент има най-голяма етническа тежест. Към Славяносърбия се насочва по-голямата част от българските бежанци, пристигащи както от австрийските предели, така и от Османската империя⁴.

Според плановете на руското правителство двете области трябва да поставят началото на широка колонизация. Едновременно с разностранната цивилизаторска роля тя трябва да осъществи пълна ликвидация на всички дотогавашни поселения – т. нар.

“хутори”, “местенца”, “зимовници” и други временни или постоянни свърталища на множество скитници, декласирани елементи и разбойници-чергари. Не може да има съмнение, че желанието на властите да “изчистят” етнически целия район цели ограничаването и изтласкването на мюсюлманския елемент, играл твърде неблагоприятна роля във вековното обичуване на Русия с Турция. Но в стремежа си да избягнат всякакви усложнения с турското правителство и с кримските ханове, руските власти подвеждат под едно правило всички бивши заселници, включително украинци, малоруси и представители на най-различни религиозни секти⁵.

Малко са запазените източници за първите стъпки на заселниците в Славяносърбия и преди всичко за неволите, съпътстващи устройството на българските групи. Известно изключение представляват мемоарите на сръбския офицер Симеон Пищчевич, изгубил по време на преселението цялото си семейство. Младият хусарски началник пише своето житие без кой знае колко голям интерес към обикновените преселници. Неговите спомени ни водят ту из дворците на Петербург и Виена, ту из генералските канцеларии на И. Хорват, Р. Депрерадович и Й. Шевич, като споменава по нещо и за живота на хусарите от доброволческите полкове, в които служи. Хората, които води се установяват в Славяносърбия. По всичко изглежда, че сред тях се намира и по-голямата част от българските бежанци – обстоятелство, станало причина пет години по-късно да поеме командването на “Българския полк”⁶.

Първите дни след пристигането в областта преминават в “истинско хусарско безгрижие” – ходене на лов за дивеч, за риба и събиране на плодове. След като руските военни землемери очертават разположението на полувоенните единици – шанцови, редути и чети – започва строежа на временните колиби, в които бегълците възнамеряват да посрещнат идващата зима⁷. Първоначално всички започват със сеченето на дървета и вършини, които в сравнение с района на Нова Сърбия тук са далеч по-изобилни. Около набитите в кръг колове преселниците изплитат здрав плет, стесняващ се постепенно към върха на колибата и завършващ с доста широк купол, напомнящ огромен пчелен кошер. Ала неуспели още да измажат с кал високия плет и да стегнат в здрави дървени обръчи леките покриви, връхлита буря, каквато често може да се види по тези места. Ураганият вятър помита всичко по пътя си, а поройният дъжд и лазещите по земята светкавици всяват истински ужас сред обезумелите от страх хора и животни. “Плач и клетви до Бога” се разнасят през цялата нощ, погълнала голяма част от покъщината на новодошлите християни⁸.

Но още на следващия ден окъпаната от дъжд и слънце равнина окуражава бездомниците да започнат ново строителство. Помагат им и някои представители на завареното население, което дълго време страни от тях. Златните рубли на преселниците затоплят постепенно чувството на хлад и неприязън и някои сред тях успяват да си купят дървени къщи, прехвърлени с шлепове по Северен Донец и сглобявани на предварително определени места⁹.

Подобни къщи обаче могат да купят или сглобят малко преселници – преди всичко офицери, получили високи награди и заплати заради това, че са довели от чужбина определен брой славянски заселници. Огромната част от преселниците продължават да приготвят жилищата си под формата на колиби, като използват редица подобрения, усвоени от местното население в Запорожката сеч. На половин метър земята се изкопава

в кръг или четириъгълник, а след това точно по средата се набива дълбоко здрава греда, носеща почти цялата тежест на колибата. За покрив се използват стebelата на дива тръстика, които са така плътно прикрепени едно до друго, че когато се нареждат по два-три реда със силно пресовани широколистни треви между тях, рядко пропускат вода и вятър. Въпреки това угрозата, че някоя буря или пожар бързо могат да оставят преселниците без покрив, не ги напуска нито за миг. “Изобщо нашият живот през първите години беше като живота на скитниците – пише поручик С. Пищчевич. – Сякаш морски талази ни бяха изхвърлили на пуст остров. Хранехме се кой с каквото намери – с лов на птици, зайци, диви зверове, риба, плодове, а понякога и корени... Ако нещо дребно потрябваше на някои от нас (най-често инструмент) налагаше се да върви няколко дена, докато го намери в друго селище – там, където се знаеше, че го има... Виждал съм много хора през тези години как жалостно изглеждаха, а особено тези край р. Лугана. Те най-много се мъчиха. Наблизо нямаше гора, бяха на чисто гола степ и когато трябваше да се строят къщи, бяха в най-голяма неволя – за материал ходеха много, много далеч”¹⁰.

Син на потомствен военен от австрийската армия, С. Пищчевич се интересува малко от стопанските проблеми на новите славянски заселници. А известно е, че още от самото начало на преселването руското правителство гледа на тях като на хора, които сами ще се грижат за прехраната си, ще въртят търговия и ще практикуват различни занаяти. Не случайно веднага след организирането на първите военно-земеделски селища императрица Елисавета Петровна обнародва указ (24 юли 1752 г.), по силата на който двете преселнически области се обявяват за безмитни търговски територии¹¹. На практика това означава, че дошлите отдалеч руски и чужди търговци могат да заплащат по-висока цена за купената от тях животинска и земеделска продукция. По този път и по пътя на различни облекчения и привилегии правителството насърчава жените и децата на хилядите сръбски, български и други доброволци да обработват все по-усърдно определените им надели земя¹².

През първите години от идването на новите заселници сравнително най-бързо се развива скотовъдството – отглеждането на коне и едър рогат добитък. В запазените от онова време военни списъци трудно ще се намерят дори обикновени хусари и пандури (конни и пеши доброволци), които да не притежават поне една-две крави, един-два коня, кози, овце и други домашни животни. А що се отнася до висшите офицери картината е наистина поразяваща. Само за две-три години пребиваване в руските степи те успяват да “закупят” хиляди глави едър рогат добитък. Например, сръбски полковник, в чиято доброволческа част се числят 350-400 българи, според официални руски сведения притежава 1365 глави рогат добитък, 20 табуна коне и други животни¹³.

Някои български преселници се захващат с различни занаяти. Едни от тях се насочват към шивачество и обушарство (чизмарство), други към дърводелство, а трети като Златан Стоян и Гаврил Янко към градинарство, обещаващо бърза и добра сполука¹⁴.

Сравнително най-леко устройват новия си живот онези преселници, получили земи около новото селище Раевка. Близостта на реките Северен Донец и Лугана, на просторен горски масив и новоизградена военна крепост създават добри условия за строеж на жилища и по-голяма безопасност от разбойнически нападения. По всичко изглежда, че в тази част от Славяносърбия са установени и сравнително добри контакти с казаците от Запорожката сеч. Оттам новите заселници доставят на достъпни цени цвекло, ряпа, брашно,

сирене, ракия, фураж, семена за посев и други стоки, донесени от европейските пазари.

От съществено значение за живота в новите български военно-земеделски селища се оказва ловът и риболовът. Значителни парични средства постъпват от продажбата на кози кожи и месо, които тук са в изобилие. Това перо в доходите на преселниците нараства забележимо, когато по водните пътища стоката се пренася в Черкаск и Таганрог, а оттам на гръцки кораби по широките пазари на Изтока¹⁵.

Едновременно с изграждането на военно-земеделски поселения върви и строежа на двете големи военни крепости – “Св. Елисавета” в Нова Сърбия и “Бахмут” в Славяносърбия. Според замислите на петербургското правителство те трябва да играят важна роля в усвояването на новите земи, назовавани вече официално Новорусия. Съвременни военни специалисти намират, че тези крепости са първите модерно строени военни съоръжения не само в южните покрайнини на империята, а въобще в Русия по онова време¹⁶.

Много скоро известия за строежа на крепостите стига до Цариград. Чрез френския посланик полски агенти на Високата порта осведомяват подробно за строителството на новите укрепления и с цел да злепоставят русите твърдят, че това огромно строителство се извършва в непосредствена близост до турските владения. Нещо повече, с намерение да обтегнат още повече отношенията между двете страни и по този начин да извлекат облаги за Полското кралство, те убеждават турската страна, че дошлите тук хиляди “сърби, българи, черногорци и др.” нарушават драстично етническия баланс в най-невралгичната част от границата между двете империи. В същото време, в своите писмени рапорти, агентите подсказват на Високата порта, че според валиден още руско-турски договор, военно строителство по-близо от 14 ч. път до общата граница е забранено¹⁷. Опитите на руския посланик А. М. Обрезков и на специална руска делегация в Цариград да изгладят противоречията между двете страни завършват с неуспех. За известно време строежът на укрепленията бива преустановен и едва след ревизията на специалния султански пратеник Девелт Али Саид ага (получил изглежда приличен подкуп от руска страна) отношенията биват изгладени и крепостите довършени¹⁸.

Наистина, както и преди, по-голямата част от строителите на крепостите са изпратени от вътрешността войници от малоруските слободски полкове, но наред с тях се трудят стотици сърби, българи и власи. Бивши хусари и пехотинци от наемните части на австрийската армия, те са добре запознати с тогавашното фортификационно изкуство. Особено изкусни майстори се оказват българите при изграждането на вътрешното каменно укрепление – т. нар. Цитадела. Изградил го с нужната здравина и надеждност, мнозина сред тях получават парични награди и по-високи военни звания¹⁹.

Към средата на 1754 г. бъдещите военно-земеделски поселения придобиват почти завършен вид. В духа на руската традиция те се назовават с най-различни имена – на областта и селищата, от които идват преселниците, на реките и езерата, около които се формират или обикновено на името на някой от първите предводители. Така например по протежение на новата “Украинска линия” израстват шанцовете Новомиргородски, Янов, Панчов, Бечки и др.²⁰ С подобни имена са назовани укрепените шанцовете от Пандурския полк – Каменски, Земунски, Смедеревски, Варадински и др.²¹

От това правило не правят изключение и укрепените селища в областта Славяносърбия, където са разселени повечето българи. Според нуждата на отбранителната

линия и броят на преселниците биват организирани 15 шанца с 1513 души възрастно население. От тях 1101 са мъже, годни да носят оръжие, а останалите 412 – жени, занимаващи се с домакинство и земеделски работи. На първо време значителна част от хусарите и пандурите са изпратени на лагер в крепостта “Бахмут”, а повечето жени остават в новоотстроящите се шанцове – Логански, Серебрянски, Троицки, Калиновски и др.²²

Въз основа на дадените инструкции от Сената и Военната колегия военни землемери отбелязват на специални карти определените за заселване места, очертават точните рамки и профили на укрепените жилища и едва след това дават разрешение за извършване на строителни работи. Обикновено районите, които привличат вниманието на землемерите, са най-често естествено укрепените места или онези землени участъци, разположени до реки, гори, големи каменни кариери и т. н.²³

Запазените тук-там сред оскъдната документация чертежи дават основание да се говори за типов начин на строителство, както бихме се изразили днес. Дървените къщи, предназначени за живеење на хусарите и пандурите се разполагат под формата на подкова, като в най-защитеното място се разполагат оборите и летните коневръзи. Като строителен материал широко се използва дървото и по-рядко камъкът, от който се изграждат почти само главните форт-постове. Това налага дървеният материал из цялата Новорусия да се изразходва пестеливо, със специални разрешения на Военната колегия или на упълномощените от нея военни комендант²⁴.

Бързото и солидно изграждане на защитните съоръжения и военно-земеделските селища се посрещат с одобрение и похвали от Петербург. След направените проверки се оказва, че в определения срок надеждно са укрепени огромни територии, ставали преди това лесна плячка на чужди нашественици. За “добро и съвестно изпълнение” на строителната и административна програма правителството определя специални награди – за висшите началници по-високи генералски звания и парични награди²⁵.

Така, използвайки рационално труда и знанията на хилядите балкански заселници, руското правителство успява да укрепи значителен участък от своята югозападна граница. За по-малко от четири години по протежение на 100 версти са изградени 110 редута. Те са в състояние да защитят надеждно хилядите бранители, в това число и разположените наблизо до българските военно-земеделски селища слободски и малоруски полкове. Внесъл известно успокоение, както в редовете на доброволческите формирования, така и в канцелариите на различните военни и граждански ведомства, отговарящи за преселенията, този факт позволява на Военната колегия да внесе някои промени в носенето на военната служба. От този момент насетне по-голямата част от доброволците се заемат с изпълнението на караулната служба по граничната линия и край крепостните съоръжения, а руските полкове са разквартирувани в самите военни крепости²⁶.

Все по същото време (1753 – 1754) окончателно са изработени списъците на доброволците в различните селища – шанцове. Още с идването си в тях те подписват “Клетвено обещание”, което ги обвързва с редица задължения към местните и централните военноадминистративни власти. “Аз, долуподписаният бивш (австрийски, турски и т. н. Поданик) – обезащавам и се кълна във Всемогъщия Бог и в императрица Елисавета Петрова, че аз и моята фамилия ще бъдем верни, добри и послушни роби. и вечно поданство с моята фамилия ще вземем, и нищо без знанието и разрешението на Нейно Величество няма да предприемем. Ще пазя тайна, ще изпълнявам всичко...” и т. н. и т. н.²⁷

Още в началото на заселването в различните шанцове се въдворява на местожителство различно по брой население – от 30 до 50 души хусари или пандури. Тяхното число се определя от стратегическото място на отбранителния участък, от големината на местното укрепление или от релефа на защитавания участък. С течение на времето притокът на нови бегълци дава възможност да се организират допълнително военни шанцове. А това неизбежно довежда и до формирането на нови доброволчески полкове. През 1756 г. техният брой вече е удвоен и според данни от Военната колегия по най-уязвимите места на “Украинската линия” квартируват 4 полка – Сръбски, в който половината доброволци са българи, Унгарски (т. е. на дошлите от унгарска земя славяни), Молдовски и Грузински²⁸. Две години по-късно по предложение на ген. Хорват са сформирани допълнително два полка – Български и Македонски. Според някои автори това са типично “еднонационални кавалерийски части”, които заради подвижността си се ценят твърде високо от руското правителство²⁹. Както и досега най-вероятно, техните названия свидетелстват за народността на преобладаващите в полковете доброволци³⁰. И тъй като редът, облеклото и възнаграждението – с една дума – животът в тези сравнително големи военни единици не се различава съществено, нека накратко проследим формирането и движението на т. нар. Български полк.

Създаден през лятото на 1756 г. в земите на запад от Днепър, наскоро след това той бива поставен под командването на известния ни сръбски офицер, вече с майорски чин, С. Пишчевич. Новият командир полага доста усилия да въведе ред и спокойствие сред останалите едва стотина хусари. Поради лошо заплащане и грабежи от предишния командир на полка повечето доброволци се разбягват, кой където може – в други полкове, из Запорожката сеч, та дори в Полша и други страни³¹. За илюстрация на многобройните несгоди, сред които живеят българските доброволци, нека споменем и този факт, че докато генералите от доброволческото върховно командване получават 1600-1800 рубли годишна заплата, полковниците 1000-1200 рубли, най-низшите офицери 460 рубли, то нередовното войнишко заплащане достига едва 36 рубли за една година³². Ето защо мнозина предпочитат да захвърлят оръжието и да изберат мирния труд на земеделци, скотовъдци или занаятчии. Тези от доброволците, които нямат семейства, за по-голяма сигурност дирят убежище в по-далечни области. По силата на подписаното клетвено обещание обаче властите издирват подобни нарушители и нерядко ги връщат обратно във военната им част. Така например през есента на 1758 г. в Запорожката сеч са открити бившите хусари Иван Стефанов от Търново и Никола Иван от Силистра. Оковани във вериги те са докарани в старото си местожителство, но и тези твърди мерки дълго време не носят желаните резултати. С помощта на верни другари Ив. Стефанов избягва от затвора и се укрива отново в Запорожката сеч. По всичко изглежда обаче, че посочените бягства не са изолирани случаи. Малко по-късно властите издирват други 12 доброволци, които, въпреки взетите мерки, напускат своите полкове и дирят убежище в Сечта³³. Под крилото на запорожките казаци те се захващат със земеделие, търговия или някакъв занаят, който им носи сигурно препитание. Съдейки от списъците на участниците в руско-турската война от 1768 – 1774 г. със значителна сигурност може да се твърди, че по онова време подслон в Запорожката сеч намират български хусари от Търново, София, Силистра, Никопол и други селища: Георги Павлев, Никола Иван, Иван Княжевич, Д. Николаевич, Яцко Българин, Никола Българин и др.³⁴

Ако може да се вярва на майор С. Пишчевич, първите впечатления от българите не са никак насърчителни. В село Манжелей край Кременчук той намира една разбита команда от лошо облечени, обосели и изгладнели доброволци. Огромните суми, които се дават за тях за храна и дрехи, потъват в личните каси на висшите командири, а войниците нямат средства да нахранят дори конете си.

За кратко време с помощта на десетина офицери, подофицери, капрала и 30 редника, доведени от Македонския полк, С. Пишчевич успява да възвърне самочувствието на българските доброволци. Прехвърлени в селата Малоцерковка и Белоцерковка, за малко повече от година полкът нараства на 400 души. Сега за голямо учудване на командването започват масови бягства от Македонския и останалите хусарски полкове, а Българският полк ежедневно се попълва с нови доброволци, пристигнали наскоро от българските земи и други балкански провинции³⁵.

В мемоарите си майор Пишчевич отбелязва, че сега по време на учения хусарите се явяват в много добър вид – облечени в шинели от просто сиво сукно, с кожени куртки, панталони, шапки и подходящи чизми, приготвени в големите руски гарнизони из Подолие. Както и преди многобройните кръчми и трактири остават собственост на хусарите, но за разлика от миналите години и в тях е въведен известен ред и приличие. Строги заповеди и наказания приучват войниците да не се занимават с конекрадство и други грабежи в съседните полски и татарски земи, давали често повод за ненужни конфликти с руските власти. С една дума, след идването на майор Пишчевич, българската военна част придобива съвършено нов вид³⁶.

Неочакваното бързо нарастване на полка налага неговото преместване в по-големи селища, където има по-добри условия за военна подготовка. Очевидно промяната в местонахождението се налага и от желанието на командването да “приблужи” възможно най-близко двата полка един до друг (Български и Македонски) и така да подготви сборен отряд, който ще замине в района на действащата армия. Седемгодишната война (1768 – 1774 г.) обаче налага спешни мерки. За фронта заедно със 150 български хусари заминава Македонският полк, а Българският полк неочаквано е насочен към селището Градище, където се намира добре укрепения Круковски шанц³⁷.

Тази заповед предизвиква оставката на майор С. Пишчевич, който с основание се надява, че неговият елитен полк ще бъде изпратен на фронта. Въпреки несъгласието на доброволческия щаб, по руско внушение молбата на майора бива удовлетворена и той получава ново назначение. До идването на нов командир полкът преминава под непосредственото разпореждане на ген. Ив. Хорват.

От запазения “Месечен рапорт за състоянието на хората и конете в Българския хусарски полк” (от 29 май до 25 октомври 1779 г.) се вижда, че личният състав възлиза на 987 души. От тях строеви хусари – 828 души, нестроеви – 6 души (ковачи, дърводелци и др.), а останалите 129 души съставляват командването на военната част. Според щатното разписание се предвижда присъствието на един полковник, един подполковник, двама майори, по един квартирмейстор, аудитор, свещеник, лекар, адютант и подлекар. Заедно с тях се определя и точния брой на средния и низшия командирски състав – капитани, поручици, подпоручици, прапоршчици, кадети, капрала, както и главен тръбач, ротни тръбачи, трима полкови писари, обозен надзирател и т. н.

На практика обаче много от военните чинове, според разписанието, не са

назначени и общия брой на командването (например през май с. г.) възлиза на 64 души. Знае се със сигурност, че главното командване се състои от пет души – ген.-майор Ив. Хорват, подполковник Павел Пулевич и Иван Новакович³⁸. По различни поводи и на различни места като низши доброволчески командири са отбелязани Мартин Старков, Иван Тихонов, Гаврил Герасимов, Радул Димитриев, Стоян Николов, Николай Арнаут, Георги Ламбрев, Илия Константинов, Марко Хаджи и др.³⁹ Колко са сред тях българи е трудно да се каже, тъй като в рапорта няма данни за народността на доброволците. За съжаление в нито един документален свитък не е запазен списък на обикновените войници.

В замяна на това сведенията за броя, храната, здравето и изобщо за състоянието на конете са учудващо пълни и точни. Всяка седмица полковия подлекар съставя подробна справка, която се проучва в крепостите “Миргород”, “Бахмут” и “Св. Елисавета” от шабовете на висшето началство и едва след това са изпращани до Военната колегия в Петербург. При крайно оскъдна информация за положението на доброволците, прекаленото внимание и грижи към конете остават неприятно, дори тягостно впечатление. Изглежда, че по някакъв неписан закон, животът на коня представлява по-голяма ценност, отколкото живота на доброволеца. Изхождайки от това ограничено документално наследство, все пак можем да заключим, че в края на 70-те години на XVIII в., животът на българските преселници в Новорусия остава все още твърде суров и тежък. Само една част от хусарите и пандурите се занимават със стопански работи. Повечето от тях са принудени да работят по укрепването на шанцовете и крепостите или да се сражават под руските бойни знамена, далеч от своите поселения. (Освен части от Българския и Македонския полк, и други български доброволци от Славяносърбия биват изпратени на фронта). Ала и тези, които остават във военно-земеделските селища, не са никак сигурни за спокойното си съществуване. Насилията и кражбите от страна на висшето офицерство често се редуват с нападения от страна на татарите, ногайците и дори поляците. Всичко това налага на доброволците да се трудят на определените им места в селищата на групи, близо до подредените на пирамида пушки. При случай, с викове или запалени огньове, постовете ги известяват за приближаващата опасност. Но въпреки предпазните мерки, мнозина стават жертва на нападателите или биват отвлечани в робство от разгневените мюсюлмани. В подобни случаи “похитителите предпочитали млади момичета и момчета”, за които получавали по-високи цени по обширните мюсюлмански пазари⁴⁰.

Така недоволството на преселниците, гладните сушави години и редица още неблагоприятни, карат управляващите да се замислят отново над проблема за заселването на пустеещите новорусийски земи. Въпреки значителните поземлени участъци, раздадени на новодошлите християни за вечно потомствено владение, въпреки паричните помощи, правото на безмитна търговия, освобождаване от данъци за определен период и т. н., голяма част от южноруските области остават, както и преди, необработени и пусти. Не донася оказвания ефект (поне в областта на стопанския живот) и вътрешното разместване на сърби, българи, черногорци и т. н.

Значителна подкрепа от преселниците правителството получава в областта на военното дело. В края на 50-те и началото на 60-те години на XVIII в. 6305 души преселници съставляват надеждна доброволска войска в силно застрашените гранични участъци на Новорусия. Но колкото и важно да е това обстоятелство, то в никой случай не осигурява всестранното развитие на областта. И през втората половина на XVIII в. тази част на

империята продължава да изпитва глад за мирно работно население, особено в т. нар. военно-земеделски поселения. Не помага и нарасналият приток на белоруси, руси и други вътрешни преселници, чийто брой от 12 625 души съставлява почти половината от броя на балканските преселници.

При това положение за мнозина правителствени сановници става все по-ясно, че е нужна промяна в характера на преселванията, предимство при които до сега имат нуждите на военното дело. Подобна промяна обаче, която ще преследва решаването на чисто икономически проблеми, се осъществява десетилетия по-късно, когато на императорския престол сяда властната и енергична Екатерина Велика.

Бележки

¹ Централный государственный архив древних актов (ЦГАДА), ф. 10, оп. 109, арх. ед. 1751, д. 33, л. 8 – 9.

² Пак там, ф. 16, арх. ед. 346, л. 1 – 2.

³ Костић, М. Српски насеља у Русији: Нова Србија и Славеносрбија. Српски етнографски зборник, кн. 26, Београд, 1923, с. 40.

⁴ Пак там, 126 – 127.

⁵ ЦГАДА, ф. 1261, оп. 1, д. 26700, л. 14. По този повод и по-подробно вж. Кабузан, И. В. Заселение Новорусии в XVIII и первой половине XIX в. М., 1976, с. 85.

⁶ ЦГАДА, ф. Госархив, ф. XVI, д. 558, г. 8, л. 108 – 109.

⁷ Централный государственный военно-исторический архив (ЦГВИА), ф. 10, оп. 2/109, д. 33, л. 198.

⁸ Пишчевич, С. Мемоари. Нова Сад-Београд, 1972, 305 – 336.

⁹ Пак там, 235.

¹⁰ Пак там.

¹¹ Централный государственный исторический архив Украинской ССР (ЦГИА-УССР), ф. 1407, оп. 1у д. 35, л. 1.

¹² Бажова, А. П. Югославяне в России в 50-70 гг. XVIII века. – Югославенские земли и Росия у XVIII века. Београд, 1986, 226 – 228.

¹³ ЦГВИА, ф. 10, оп. 2/109, 1755, д. 38, л. 424 – 425 об.

¹⁴ ЦГАДА, ф. 248, кн. 2782, 1758, л. 264 – 501.

¹⁵ Писчевич, С. Цит. съч., 240.

¹⁶ Клаус, А. Наши колонии. Опыты и материалы по истории и статистике иностранной колонизации в России. Сиб. 1869, 106.

¹⁷ ЦГАДА, ф. Госархив, д. 61, 1741 – 1762, л. 64 – 65.

¹⁸ Пак там, ф. 248, оп. 40, 9.1086, л. 365.

¹⁹ Пак там, ф. 16, арх. ед. 346, д. 2, л. 9 – 10.

²⁰ ЦГВИА, ф. ВУА, д. 75, ч. 1, л. 273.

²¹ ЦГАДА, ф. 248, оп. 41, д. 3344, л. 37 – 42.

²² Пак там, ф. 248, оп. 39, д. 2732, л. 506 – 507; Госархив, р. XVI, д. 588, ч. 1., л. 36 – 38.

²³ Пак там, ф. 16, арх. ед. 346, д. 6, л. 1 – 9.

²⁴ Архив внешней политики России (АВПР), ф. Сношения России с Сербией, оп. 86/1, д. 25, л. 501 – 503.

²⁵ ЦГАДА, ф. 16, арх. ед. 346, д. 2, л. 20 – 21.

²⁶ Пак там, л. 9 – 11.

²⁷ АВПР, Сношения России с Сербией, оп. 86/1, д. 26, л. 686.

²⁸ **Занетов, Г.**, Българските колонии в Русия. – В : Период. Списание на Българското книжовно дружество в Средец, г. VIII, кн. 37 – 38, Средец, 1891, 188.

²⁹ **Хевролина, В. М.**, Из истории создания сербских войсках формирований в России. – Югославские земле и Русија у XVIII веку, Београд, 1986, 209.

³⁰ **Матковски, А.**, Македонски пулк у Украини у другой половини XVIII в. – Югославские земле и Русија..., 190 – 191.

³¹ **Сохан, П. С.**, Очерци по история на украинско-българските връзки. С., 1979, 46.

³² **Шефченко, Ф. П.**, Серби и болгари в украинському казцькому войску XVII – XVIII ст: Питання стоор та культури славян. Частина I. 1963, 109.

³³ ЦГИА-УССР, ф. 763, оп. 1, арх. ед. 202, л. 1 – 12; Пак там, ф. 229, оп. 1, арх. ед. 147, л. 191.

³⁴ **Сохан, П. С.**, Цит. съч., 46 – 48.

³⁵ **Пишчевич, С.**, Цит. съч., 498.

³⁶ Пак там, 499.

³⁷ Пак там, 500.

³⁸ Пак там, л. 3 – 7.

³⁹ Пак там, л. 141 – 142.

⁴⁰ ЦГВИА, ф. ВУА, д. 19169, л. 80 – 82.